

БУРМІСТЕНКО Т. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДИСКУРСИВНИЙ ПРОСТІР ОФІЦІЙНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОМОВИ

У статті запропоновано аналіз дискурсивних аспектів функціонування політичної, і зокрема офіційної промови, окреслено пріоритети в тематиці французьких офіційних промов та певні мовні засоби їх реалізації.

Ключові слова: офіційна промова, засоби політичної комунікації, аргументативна модель, легітимність, ситуативна потреба в аргументації, експліцитна та імпліцитна ціль висловлення.

В статье предложен анализ дискурсивных аспектов функционирования политической, и, в частности, официальной речи, обозначены приоритеты в тематике французских официальных речей и определенные языковые средства их реализации.

Ключевые слова: официальная речь, средства политической коммуникации, аргументативная модель, легитимность, ситуативная потребность в аргументации, эксплицитная и имплицитная цель высказывания.

The article presents the analysis of the discursive aspects of the political, and official speeches in particular, outlines the priorities in the subjects of the French official speeches and some linguistic means of their implementation.

Keywords: official speech, means of political communication, argumentative model, legitimacy, the need for situational reasoning, explicit and implicit target of the expression.

Специфіку політичної промови як однієї з важливих форм сучасної комунікації представлено цілим рядом структуруючих ознак. Оскільки політична промова реалізується як дія, за якою, як правило, стоять досить широкі групи суспільства (партії, рухи, організації), то передбачається й високий ступінь її суспільного впливу. Виступ перед великою аудиторією має свої системні особливості й здійснюється за певними правилами (ритуалом). Публічний виступ у цілому орієнтується на існуючі стандарти й норми. У той же час сила мовного впливу може досягатися саме в результаті порушення цих норм.

Бурмістенко Т. В.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей функціонування офіційної політичної промови Президента Франції в дискурсивному просторі.

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, полягає у необхідності пошуку адекватних шляхів інтерпретації такого суспільно-важливого процесу, яким є мовне вираження інтенцій та емоцій в політичних промовах та комплексному висвітленні комунікативних особливостей публічних виступів на матеріалі офіційних промов.

Безпосереднім **об'єктом аналізу** в статті є ораторські промови діючого президента Франції Франсуа Олланда, а саме промови, вимовлені перед аудиторією, перед публікою в умовах безпосереднього контакту між оратором і слухачами. В такий спосіб ми пропонуємо розмежування внемедійних і внутрішнемедійних форм політичної комунікації. Таке розмежування обумовлено модифікацією параметрів аналізу залежно від того, про яку промову йдеться. У сучасному світі будь-яка значима подія, а особливо офіційна промова глави держави, стає предметом трансляції/репродукції в засобах масової інформації. Однак політична промова, яку передано засобами масової інформації, а особливо – яку спеціально призначено для ЗМІ, має свою специфіку й додаткові параметрами впливу, які підлягають окремому розгляду. За рахунок засобів масової комунікації створюється додаткова аудиторія, на яку спрямований мовний вплив. Використання широкого потенціалу технічних засобів стає значним мультипликуючим фактором масового впливу. Істотні відмінності пов'язані й із процесом візуального сприйняття мовця. Люди, що перебувають в безпосередньому контакті з оратором, сприймають його через призму свого суб'єктивного сприйняття, під своїм кутом зору, у той час як показ публічного виступу на телебаченні вже означає монтаж та інтерпретацію реальної події, розміщення додаткових акцентів. Виходячи з розмежування внемедійних і внутрішнемедійних засобів політичної комунікації, до внемедійної форми можна віднести будь-який публічний виступ політика, хоча при цьому виступ може бути повністю або частково включений в телевізійну

програму. Прикладом внутрішнемедійної форми політичної комунікації є ток-шоу, яке безпосередньо призначене для телебачення з його багатомільйонною аудиторією, та у якому велика роль модератора.

Для того, щоб охарактеризувати протікання політичної/мовної дії в умовах прямого безпосереднього контакту з аудиторією, необхідно брати до уваги умови протікання цієї дії, умови проголошення промови, тобто виявити рівень кондиціональності [7:9]. Рівень кондиціональності включає характер взаємодії між оратором і слухачем. Характер цієї взаємодії може проявлятися в деяких формах:

1) цільова група може являти собою гомогенний утвір (група однодумців, офіційні особи). У цьому випадку, як правило, промова вимовляється в закритому приміщенні, а кількість учасників зустрічі обмежена.

2) цільова група може бути гетерогенною: закриті приміщення, число учасників обмежене (наприклад, парламент),

3) цільова група гетерогенна: кількість учасників не обмежена (наприклад, промова по радіо/телебаченню).

Рівні кондиціональності співвідносяться у свою чергу з функцією мовного акту і його інтенцією. Політична промова актуалізується в полі певної легітимності та набуває яскраво виражену функціональність, її орієнтовано на прагматично обґрунтовану презентацію очікуваних змістовно-понятійних структур. У цілому основний зміст політичної промови полягає в тому, щоб сформулювати мету, цінності й суспільно-політичну стратегію однієї політичної групи стосовно своїх однодумців, а також стосовно своїх політичних опонентів.

У процесі інтерпретації політичної промови істотне значення має такий фактор, як “пошук мінливої точки зору на мінливий мир” [8]. Для сприйняття політичної мови важливе поняття *point of reference* (точки відліку). Воно охоплює час промови, час події й крапку відліку. Політична промова часто виникає з аргументативних реакцій на вже сказане, і ця взаємодія, це зчеплення саме й створює її дискурсивний простір [8:3].

Політична промова в значній мірі формується з раніше зроблених висловлень. Оратор апелює до вже написаного або вимовленого, примикає або конфронтує з певною політичною традицією. У той же час кожна нова промова – це нове бачення, новий погляд і нова перспектива, але одночасно й новий “монтаж миру” [8], причому не тільки в частині створення, але й у частині інтерпретації: це спосіб ставлення до світу, це різні моралі й різні традиції, тому ідентичні слова, застосовані в різних системах, дають різний результат.

Є.І. Шейгал підкреслює, що когнітивний підхід, що застосовується до дослідження політичної комунікації, дозволяє перейти від опису одиниць і структур дискурсу до моделювання структур свідомості її учасників. Моделювання когнітивної бази політичного дискурсу здійснюється через аналіз фреймів і концептів політичного дискурсу, метафоричних моделей і стереотипів, що лежать в основі політичних упереджень [3:9–10]. Політична промова як мовна дія в значній мірі проявляється через систему вживаної аргументації. У той же час аргументація мовної дії залежить від політичної події. У системі суспільно-політичної комунікації аргументація й аргументативна стратегія виконують особливу функцію. По своїй суті складність аргументативної системи прямо пропорційна складності механізмів суспільної взаємодії. Ознакою сучасних демократичних суспільств є перевага дискурсивних форм взаємодії над директивними. Це означає, що дискурс переважає над наказами й застосуванням сили.

На думку Й. Коппершмидта, у демократичних суспільствах існує постійна й увесь час зростаюча “потреба в кооперації”, яка реалізується через аргументацію при обґрунтуванні мотивації тих або інших дій. Це диктується інтересами самозбереження суспільства й інтересами суспільних груп, орієнтованих на досягнення хоча б мінімального рівня лояльності стосовно прийнятих ними політичних рішень [10:52].

Одночасно Й. Коппершмидт виявляє цілий ряд передумов, необхідних для ефективного функціонування аргументації в суспільній і політичній сферах. До таких передумов виносяться: 1)

індивідуальна здатність аргументувати, 2) індивідуальна готовність аргументувати, 3) соціокультурна необхідність аргументувати, 4) ситуативна потреба в аргументації [10].

Індивідуальну здатність до аргументації можна розуміти як наявність певної індивідуальної компетентності, яку повинні мати суб'єкти, щоб брати участь у процесі аргументації. Реконструкція подібних аргументативних здатностей здійснюється вже в рамках психології. Індивідуальна готовність аргументувати в цілому ґрунтується на сильній мотивації суб'єкта комунікації й на певному потенціалі аргументів. Соціокультурна необхідність аргументації спирається на те, що процес аргументації є невід'ємною частиною сучасного суспільного життя, навіть якщо цей процес стає просто засобом досягнення вузьких інтересів певних суспільних груп.

Проте саме через аргументацію здійснюється демократично оформлена участь громадян у прийнятті суспільно значимих рішень. Аргументативна стратегія стає також єдиним легітимним способом розв'язання суспільних конфліктів. П. Бурд'є вказує на зростаючу роль аргументації, яка є свого роду “символічним капіталом” [9]. Саме тип аргументації задає свого роду раціональні параметри, що дозволяють оцінювати рівень раціональності тієї або іншої суспільної дії. У той же час Ю. Хабермас розглядає аргументацію в якості “дискурсивного включення” у систему комунікативної дії, потреба в якому виникає лише тоді, коли базисна основа комунікативної дії стає хибкою [11:211]. При такій системі обґрунтування знімається абсолютизація аргументативної дії як модусу суспільної й міжособистісної поведінки. Аргументативна сила мовного переконання формується на основі цілого ряду різнорівневих факторів, до яких відносяться, зокрема, ситуативні (місце й час), медійні (безпосередня або опосередкована комунікація), а також ряд інших факторів. Однак, у рамках даного дослідження актуальність і інтерес представляють аргументативні моделі, які виявляються на рівні мовних структур, що піддаються формалізації і дозволяють виявити й порівняти схему аргументації в промовах різних ораторів. Поняття аргументації й

аргументування, включає також аспект впливу аргументації на слухача.

Розвиток і функціонування політичного дискурсу тісно пов'язано також із проблемою мовної політики і мовного регулювання. Функції мови як засобу інтеграції є одночасно й засобом завоювання або зміцнення політичного панування. Зміни в політичному дискурсі країни можуть мати як плановий, так і позаплановий характер. Наприклад, зміни може бути розпочато політичним лідером для стабілізації свого панування. У цьому випадку можна говорити про спробу розв'язати актуальні політичні завдання в категорії символів. Зміни можуть бути також результатом і реакцією на нові зовнішні обставини.

Адміністративно-управлінський, юридичний, науковий дискурси є по своїй природі схематизованими, нівельованими й нормованими. Політичний дискурс є більш гнучким, спонтанним, новативним і емоційним. Особливо це відбивається в ораторській промові.

Політична промова будується саме на протиставленні. Це означає, що існують внутрішні залежності окремих складових дискурсу. Цим пояснюється й таке явище, як “обтяженість” тих або інших зовні нейтральних політичних понять. Проте вони обтяжені, тому що під час їх вживання можуть виникати негативні асоціації, засновані на тому, що в дискурсивному просторі зберігається взаємодія з іншими супутніми складовими. Неминучий асоціативний зв'язок між минулим і сьогоденням при вживанні певних лексичних одиниць підтверджує просторовий характер суспільно-політичної мови.

У співвідношенні й взаємодії понять “політична комунікація” і “політичний дискурс” важливим є поняття легітимності, мислення в душі легітимності. Питання легітимності було й залишається центральною темою теоретичних досліджень демократичної орієнтації й політико-соціологічного аналізу в рамках політичної науки.

Легітимність означає визнання того або іншого суспільного утворення в певній пануючій ієрархії. Основа конституційних

форм керування в сучасній демократичній правовій державі полягає в тому, що політичне панування потребує схвалення й, у зв'язку з цим – обґрунтування. Як схвалення, так і обґрунтування, реалізуються через політичну комунікацію. Категорія легітимності може існувати лише в умовах демократичної конституції й демократичної системи цінностей. Легітимність є як би границею між політичною культурою й політичною структурою, між думками, прийнятністю, з одного боку, і нормами й суспільними інститутами, з іншої сторони.

Влада, утримання влади вимагає постійного комунікативного відновлення, а комунікація являє собою не одноразовий акт, а безперервний іманентний процес. Демократичні системи залежать від комунікації не тільки в силу необхідності виживати, сама політична комунікація все більшою мірою визначає процес повсякденної політичної практики. Життєздатність політичних систем не в останню чергу пов'язано з їх умінням правильно вести комунікацію. Якщо додержуватися логіки теорії Сарцинелли, то виходить, що такі поняття, як держава, державна політика вже давно не є тим, чим вони були раніше: централізованими монополіями еліти з латентним загрозливим потенціалом. Ця модель відповідає в значній мірі розумінню держави 19 століття. Сучасна держава, якщо вона прагне бути діючою, усе більшою мірою усвідомлює себе як кооператив, що координує, “переговорне” і “комунікативне”. Навіть авторитарним політикам потрібно підкріплення у вигляді моделі дії, орієнтованої на кооперацію, мотивацію, комунікацію, консенсус і суспільне визнання.

Аргументативна стратегія базується на певних аргументативних моделях. А ці моделі, в свою чергу, проявляються й реалізуються в рамках цілого комплексу параметрів, які є визначальними, зокрема, для розкриття специфіки французької офіційної промови.

Лінгвістичне дослідження значного корпусу французьких офіційних промов може спиратися на принципи контрастивного аналізу й, отже, на використання при аналізі певного параметра

зіставлення. Саме в такий спосіб представляється можливим проаналізувати функціональне й структурне різноманіття офіційних промов відповідно до їхніх певних основних ознак.

Пропонуються наступні параметри зіставлення: 1) формули звертання до аудиторії та політичних опонентів; 2) співвідношення між використанням форм однини й множини в першій особі; 3) атрибутивне поле; 4) темпоральні відносини; 5) дейктичні слова в структурі аргументації; 6) формули акцентування; 7) слогани.

У цьому зв'язку представляється можливим виявляти експліцитні й імпліцитні цілі висловлення, а також установлювати їх співвіднесеність. Так, наприклад, експліцитною метою виступу може бути ювілей міста, підприємства або видатної особистості, а імпліцитної – актуальна злободенна ситуація й необхідність позначити стосовно неї свою позицію. У такий спосіб проблема експлікації або імплікації політичних цілей проектується на рівень ситуації. Рівень ситуації співвідноситься із двома типами висловлень, а саме: а) висловленнями, орієнтованими на ситуацію, б) висловленнями, орієнтованими на адресата, в) висловленнями, що співвідносяться з конкретним завданням.

Однією з характерних рис сучасних офіційних політичних промов стало певне стирання традиційного чіткого протиставлення тем, що дискутуються. В кінці минулого століття (якщо розглядати партії в опозиції), то традиційно в кожній з них були свої пріоритети в колі актуальних питань, особливо це стосувалося внутрішньополітичної тематики. За останні десятиріччя контрасти в домінуючій тематиці в значній мірі ослабнули.

На початку нового тисячоріччя для французької офіційної промови вже характерна загальна, більш глобальна тематизація проблем:

1. Об'єднана Європа.
2. Проблеми тероризму.
3. Асиміляція іммігрантів.
4. Французька історія.
5. Образ майбутнього.
6. Освіта і наука.

7. Молоде покоління, взаємодія поколінь.
8. Навколишнє середовище й розвиток нових технологій.
9. Глобалізація економіки.
10. Проблема зайнятості.

Всі теми, у значній мірі загальні для представників різних політичних партій, було представлено різною дискурсивною реалізацією.

Французький президент в своїх промовах активно використовує різні типи метафор. В аналізованих промовах найбільш яскраво представлено концептосферу “Війна” з характерними поняттями: *перемога, завоювання, сутичка, суперник, битва, зброя, боротися, битися, рана, ворог, захоплення*: “*Je veux **gagner** ... Je veux **conquérir le pouvoir**, mais je ne suis pas **un vorace**, ... **poursuivre le combat** qui est le sien pour le progrès... Dans cette bataille qui s'engage, je vais vous dire qui est mon **adversaire**, ... ce sera **un long combat**, une dure épreuve mais que nous devons **montrer nos armes**. ... Je sais que **le combat sera rude**, ... **Nous combattrons les déserts médicaux**. ... **je lutterai contre tous les trafics, toutes les mafias**. ... C'est terrible de **mener une bataille** contre l'échec scolaire, qui fait chaque année plus de 150 000 **victimes**, ... [10].*

Аргументативна стратегія Ф. Олланда нерідко вибудовувалася саме в такий спосіб (особливо це характерно для його передвиборної риторики), коли він як би *a priori* окреслював своїх союзників і однодумців та опонентів (ворогів). Але останнім часом у французькому політичному дискурсі спостерігається різка зміна парадигми й одночасно нова диференціація всього політичного дискурсу. Домінуючим мотивом останніх 6 місяців став мотив реформ, який торкається всіх сфер життя суспільства (охорона здоров'я, пенсійне забезпечення, структура економіки, вища освіта, соціальні виплати).

Традиційно у французькій суспільно-політичній мові був представлений еволюційний і революційний напрям. Якщо за останні десятиріччя на рівні партій спостерігалось деяке зниження порога конфронтативності й перехід до еволюційної системи

взаємодії, то зараз нову силу набирає протестний напрямок дискурсу.

Описуючи фінансовий сектор і своє невдоволення становищем в країні Ф. Олланд часто вживає різні метафори: “*Les banques, sauvées par les Etats, mangent désormais la main qui les a nourries.*”, “*Les produits financiers toxiques*”, “*Commencé dans la virevolte, ce quinquennat finit dans la tourmente*” [10].

Проаналізувавши деякі промови Франсуа Олланда за перші роки його президентства, можна зробити висновок, що промови є на рідкість палкими. У них проявляється нехарактерна для Олланда поведінка, підвищення тону, різкість в висловлюваннях, активне використання переважно метафоричних моделей концептуальної сфери “Війна”. Все це не кращим чином поєднується з миролюбним іміджем політика.

Висновки

Таким чином, дискурсивний простір офіційної політичної промови розгортається як реальність існуючих елементів у їх зіткненні, у результаті системи взаємодій, взаємозалежностей і взаємовпливу. Для сучасного французького політичного дискурсу в цілому характерний певний набір аргументативних моделей, який є загальним і універсальним. Однак різні політики актуалізують ці моделі в різному співвідношенні, залежно від політичного статусу. У процесі функціонування дискурсу особливе значення набувають способи зчеплення його складових елементів, які підкоряються риторичній меті й загальній політичній інтенції. Але можна констатувати, що на сучасному етапі розвитку політичного дискурсу відбуваються нові процеси зміни мовних стратегій, запозичення й “перерозподілу” ціннісних орієнтирів, а також нової диференціації всього політичного стилю. Проведене дослідження дозволило поглибити вивчення особливостей вираження наміру та засобів відбиття думки оратора в офіційній промові. **Перспективи подальшого дослідження** вбачаємо у поглибленому вивченні метафоричних засобів та стилістичних фігур для вираження наміру мовця в офіційній промові та здійснення аргументативного впливу на адресата.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Барт Р.* Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Ролан Барт; – М. : Прогресс, 1994. – 616 с.
2. *Демьянков В. З.* Интерпретация политического дискурса в СМИ // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования : Учебное пособие / Отв. ред. М.Н. Володина. М. : Изд-во Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова, 2003. – С. 116-133.
3. *Шейгал Е. И.* Семиотика политического дискурса / Шейгал Елена Иосифовна // Диссертация доктора филологических наук : 10.02.01. – Волгоград, 2000. – 431 с.
4. *Кубрякова Е. С.* Об исследовании дискурса в современной лингвистике / Елена Самойловна Кубрякова // Филология и культура. Материалы 3-й Международной конференции. Ч. 1. – Тамбов, 2001. – С. 8–11.
5. *Лакофф Дж.* Метафоры, которыми мы живем / Д. Лакофф, М. Джонсон; [пер. с англ. Н.В. Перцова] // Теория метафоры : сб. пер. / вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; пер. под общ. ред. Нины Давидовны Арутюновой, Марины Андреевны Журиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387–415.
6. *Будаев Э. В.* Становление когнитивной теории метафоры / Будаев Эдуард Владимирович // Лингвокультурология. – Екатеринбург – 2007. – № 1. – С. 7-11.
7. *Чудинов А. П.* Когнитивно-дискурсивное описание метафорической модели. – [Электронный ресурс] / Чудинов Анатолий Прокопьевич – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/kognitivno-diskursivnyu-analiz-metafory-v-politicheskoy-kommunikatsii>.
8. *Шкловский В. М.* Энергия оман. М., 1981. – 78 с.
9. *Юдина Т. В.* Теорія суспільно-політичної мови / Юдина Татьяна Валерьевна. – М., 2001. – 128 с.
10. *Libération. Politique* // [Электронный ресурс] / François Hollande – Режим доступа : http://www.liberation.fr/politiques/2012/01/22/je-suis-venu-vous-parler-de-lafrance-et-donc-de-la-republique_790244
11. *Хабермас Ю.* Моральное сознание и коммуникативное действие / Юрген Хабермас. – СПб. : Наука, 2001. – 382 с.